

V. ÜNİTE: DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI DERS NOTLARI

DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

23 Nisan 1920 tarihinde **TBMM'nin** açılmasıyla ulusal egemenlik ilkesinin benimsenmiş olduğu kanıtlanmıştır. Ancak bu dönemde ülkenin içinde bulunduğu işgal koşulları nedeniyle yönetim biçimi tartışmalarından uzak durulmuştur.

BMM, farklı siyasi eğilimlere, değişik dünya görüşüne ve hayat anlayışına sahip milletvekillerinden oluşmuştur.

Farklı yönleri bulunan milletvekillerinin ortak paydası, **millî bağımsızlığın sağlanması** ve **vatanın kurtarılması** için çalışmak olmuştur. Bu nedenle TBMM'nin birinci döneminde siyasal partiler kurulmamıştır.

➤ **Demokratikleşmeye Yönelik Adımlar**

- **Büyük Millet Meclisinin açılması.**
- Saltanatın kaldırılması.
- **Cumhuriyetin ilan edilmesi.**
- Halifeliğin kaldırılması.
- **Çok partili hayata geçiş çalışmaları.**
- Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi.
- **Demokrasinin Olduğu Toplumlarda**
- İnsanlar düşüncelerini özgürce söylerler.
- **Millî egemenlik ilkesi vardır.**
- Ülke bağımsızdır.
- **Belli aralıklarla seçim yapılır.**
- Siyasi partiler vardır.
- **Halkı seçtiği milletvekilleri temsil eder.**



Tek Partili Yönetim

Halkın yönetime katılımı ve görüş farklılıkları az olur.

Hükümetin denetlenmesi zordur.

Çok Partili Yönetim

Farklı görüşler yönetimde yer alabilir.

Hükümet sürekli denetlenir.

Demokratik ortam oluşur.

➤ **Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri**

❖ **Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)**

- Yeni Türk devletinin **ilk siyasi partisidir.**
- Mustafa Kemal meclisteki **Müdafaa-i Hukuk** grubunu siyasi parti haline getirmeye karar verdi.
- 9 Eylül 1923'te Halk Fırkasını kuruldu. Kurucusu ve genel başkanı **Mustafa Kemal'dir.**
- Halk Fırkası'nın kurulmasıyla **çok partili hayata geçiş için ilk adım** atıldı.
- Cumhuriyetin ilanından sonra **Cumhuriyet Halk Fırkası** adını aldı.
- 1931'de yapılan kurultayda Atatürk ilkeleri, partinin temel ilkesi kabul edildi. Amblemi olarak belirlenen **altı ok, Atatürk ilkelerini** ifade etmektedir.
- 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi adını alan bu parti, 1950 yılına kadar Türkiye'yi **ara vermeden** yönetmiştir.
- ❖ **Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası**
- 17 Kasım 1924'te kuruldu.
- **Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisidir.**



- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası başkanlığına **Kâzım Karabekir** seçildi. Partinin kurucuları arasında **Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Adnan Adıvar** gibi Millî Mücadele kahramanları vardı.
- Partinin kurulmasıyla **Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ilk kez çok partili hayata geçildi.**
- Ekonomik alanda **devletçilik** yerine **liberalizmin** (serbest piyasa ekonomisi) esas alınacağı ve yabancı sermayenin destekleneceği yer almaktadır.
- Parti programında "**Partimiz dinî inançlara saygılıdır.**" biçiminde bir ifadeye yer verilmesi, rejim ve lâiklik karşıtlarını harekete geçirmiştir. **Zamanla cumhuriyet karşıtı kişiler bu partide toplanmıştır.**
- **Şeyh Said İsyanı'nın çıkmasında katkısı olduğu düşünüldüğü için Takrir-i Sükûn Kanunuyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925 tarihinde kapatmıştır.**
- Parti mensupları İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılandı ancak büyük bir bölümü **suçsuz** bulunarak beraat etti.
- Türkiye'de çok partili hayata geçiş için yapılan **ilk deneme başarısızlıkla sonuçlandı.**
- ❖ **Serbest Cumhuriyet Fırkası**
- Mustafa Kemal'in isteğiyle **Fethi Okyar** tarafından 12 Ağustos 1930'da kurulmuştur.
- 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkisini azaltmak, hükümetin denetlenmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.



- Ekonomide **liberalizm** benimsenmiştir.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası laik cumhuriyete bağlılığını belirtmesine rağmen kısa sürede saltanat yanlılarının, **inkılaplara ve cumhuriyete karşı olanların toplandığı bir merkez hâline geldi.**
- Bu durumun kendisini Mustafa Kemal ile karşı karşıya getireceğini görünce de 17 Kasım 1930'da partisini kapattı.
- **Çok partili hayata geçiş için yapılan ikinci deneme de başarısız oldu.**
- **Ülkemizde çok partili siyasi hayata 1945'te Millî Kalkınma Partisinin, 1946'da da Demokrat Partinin kurulmasıyla geçildi.**
- **MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (15 Haziran 1926)**
- Çağdaşlaşma amacıyla gerçekleştirilen yeniliklerden çıkarları zedelenen bazı çevreler cumhuriyet ve yeniliklere karşı harekete geçmişlerdir.
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından sonra Mustafa Kemal'e ve cumhuriyete karşı olanlar **yıkıcı faaliyetlerini** gizli yollarla devam ettirdiler.
- Cumhuriyetin varlığının Mustafa Kemal'in ömrüyle sınırlı olduğunu düşünen bu çevreler emellerine ulaşmak için bir **suikast planı** hazırladılar.
- Suikastı tertip edenler arasında eski milletvekillerinden Ziya Hurşit, Arif ve eski Ankara Valisi Abdulkadir bulunmaktaydı.



- Yapılan plana göre Mustafa Kemal'in İzmir'e yapacağı gezi sırasında suikast gerçekleştirilecek, suikastçılar olaydan sonra Giritli Şevki adlı bir motorcu tarafından Sakız Adası'na kaçırılacaktı.
- Mustafa Kemal, 14 Haziran günü Balıkesir'den İzmir'e geçeceği sırada İzmir valisinden, kendisine karşı bir suikast düzenleneceği haberini aldı. Bunun üzerine İzmir seyahati ertelenen Mustafa Kemal, suikastı planlayanların yakalanmasından sonra 16 Haziran 1926 tarihinde İzmir'e ulaştı.
- **Suikastı planlayanlar, İstiklal Mahkemelerinde yargılandılar ve çeşitli cezalara çarptırıldılar.**
- Suikast olayının duyulması, yurdun her yerinde üzüntü ve kaygıya yol açtı. İzmir halkı **Mustafa Kemal'in kaldığı otelin önünde toplanarak ona sevgi, saygı ve bağlılık gösterisinde bulundular.**
- Mustafa Kemal suikastle ilgili şu sözleri söylemiştir: *"Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza kadar yaşayacaktır."* demiştir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, vatanı ve bağımsızlığı elinden alınan milletimizin işgalcilere karşı verdiği **Millî Mücadele'nin sonunda kurulmuştur.** Bu nedenle Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren büyük devletlerin göz diktiği bir ülke olmuştur.

Güçlü Türkiye'yi kendileri için tehdit olarak gören bu devletler, ülkemizi zayıflatarak topraklarımızı ve denizlerimizi ele geçirmenin yollarını aramışlardır.



Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı harekete geçen iç tehdit unsurları, başından beri cumhuriyetin ilanının ve milletimizi çağdaş uygarlığa ulaştıracak inkılapların karşısında yer aldılar.

Cumhuriyet'imizi ortadan kaldırmak isteyen güçler **anarşi ve terör** ortamı yaratarak devlet otoritesini sarsmaya yönelik isyanlar çıkardılar. Cumhuriyet'imize yönelik bölücü ve yıkıcı hareketlere girişenlerin en büyük destekçileri yabancı devletler oldu.



15 Temmuz 2016 tarihinde anayasal devlet düzenini ve TBMM'ni ortadan kaldırmak isteyen dış destekli terör odakları tarafından darbe girişiminde bulunulmuştur. Demokratik düzene karşı olanlar tarafından gerçekleştirilen bu elim ve vahim eylem Türk halkı tarafından bertaraf edilmiş ve **15 Temmuz, Demokrasi ve Millî Birlik Günü** olarak kabul edilmiştir.

➤ Şeyh Sait İsyanı (1925)

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra **Musul meselesini** çözüme kavuşturmak için Türkiye Cumhuriyeti ile İngiliz Hükûmeti arasında ikili görüşmeler başlamıştır.

Musul meselesinde Türk tarafını masa başında güçsüz duruma düşürmek isteyen İngiliz Hükûmeti rejim karşıtlarıyla işbirliği yapmıştır. **Bu işbirliği sonucunda 13 Şubat 1925 tarihinde Şeyh Sait İsyanı patlak vermiştir.**

Bir tarikat lideri olan **Şeyh Sait**, laiklik yolunda atılan adımların İslam dinine karşı



olduğunu ilan ederek Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ayaklanmıştır.

Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde başlayan isyan, kısa sürede bütün doğu illerine yayılmıştır. **İsyancıların temel hedefleri; cumhuriyet yönetimine son vermek, inkılâpları ortadan kaldırmak, saltanat ve hilafeti yeniden egemen kılmaktır.**

İsyanı bastırmak için **Takrir-i Sükûn Kanunu** kabul edilmiştir. İsyancıları cezalandırmak amacıyla **İstiklal Mahkemeleri** yeniden kurulmuştur.

Alınan önlemler sayesinde Şeyh Sait İsyanı kısa sürede bastırılmıştır. İsyanda önemli rol oynayan kişiler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak cezalandırılmıştır

Ayrıca bazı üyelerinin isyanda rolü olduğu gerekçesiyle **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.**

Bu isyan yüzünden Musul konusu Türkiye'nin aleyhinde çözülmüştür. Musul, 1926 Ankara Antlaşması'yla İngiltere mandası altındaki Irak'a bırakılmıştır. **Musul Misak-ı Milliye aykırı şekilde sınırlarımız dışında kalmıştır.**

➤ **Kubilay (Menemen) Olayı (1930)**

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından kısa bir süre sonra 23 Aralık 1930 tarihinde İzmir'in Menemen ilçesinde, Derviş Mehmet ve müritleri bir isyan girişiminde bulunmuşlardır. Cuma namazından çıkan halkı zorla önlerine katarak **"şariat isteriz"** çığlıklarıyla Menemen sokaklarında bir yürüyüş düzenlemişlerdir.

Asıl mesleği öğretmenlik olan ve askerlik görevini yapan asteğmen **Kubilay**, olay yerine gelerek kalabalığın dağılmasını istemiş ve isyancıları yatıştırmaya çalışmış **isyancılar genç asteğmen Kubilay'ı ve bekçileri şehit etmiştir.**

Olayı haber alan askerî birlikler Menemen'i kuşatarak isyanla ilgisi olan kişileri yakalamışlardır. Bölgede sıkıyönetim ilan edilmiş ve

askerî mahkeme tarafından yargılanan suçlular gerekli cezalara çarptırılmışlardır.

Menemen'de yaşanan olaylar tüm yurttaki büyük bir üzüntüye ve tepkilere yol açmıştır. Bu olayı protesto etmek amacıyla cumhuriyete ve devrimlere sahip çıkan mitingler ve gösteriler yapılmıştır.

Mustafa Kemal Menemen olayı ile ilgili şunları söylemiştir: **"Büyük ordunun genç subayı ve cumhuriyetin ülkücü öğretmenler topluluğunun değerli üyesi Kubilay'ın temiz kanı ile cumhuriyet, yaşama yeteneğini tazelemiş ve güçlendirmiş olacaktır."**

Çok partili demokratik yaşama geçiş için şartların henüz olgunlaşmadığı kanıtlanmıştır.



SÖZLÜK

Çoğulculuk : Bir toplumsal yapıyı oluşturan eş ağırlıklı öğelerden her birinin yerine ve duruma göre öteki öğeleri ve tüm toplumsal yapıyı belirleyebileceği görüşü.

Demokrasi: Vatandaşların ya da üyelerin, devlet veya organizasyon politikasını şekillendirme konusunda eşit hakka sahip olduğu yönetim şeklidir.

Dış tehdit: Yurdun güvenliğine karşı yabancı devlet ve unsurların oluşturmuş olduğu tehliktir.

Diktatörlük: Egemen ve mutlak siyasi bir gücün bir veya birçok kişinin oluşturduğu bir yürütme organınca denetimsiz olarak yürütüldüğü siyasi düzen.

Fırka: Siyasi topluluk, parti.

İç tehdit: Yurdun güvenliğini sarsan tehlikeler karşısında ülke içinden oluşan tehliktir.

İktidar : Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi.

Jeopolitik: Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi.

Liberalizm: Devletin bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı, siyasi felsefi akım.

Millî egemenlik: Egemenliğin millete ait olması, milletin kendi geleceği konusunda kendisinin karar vermesine denir.

Monarşi: Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim.

Muhalefet: 1. Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık. 2. Demokraside iktidarın dışında olan parti veya partiler.

Mutlakiyet: Hükümdarın bütün siyasi kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimi.

Naçiz: Değersiz, önemsiz.

Payidar: Kalıcı, sonsuza kadar yaşayacak olan.

Propaganda: Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.

Rejim: Bir devletin yönetim biçimi.

Takrir-i Sükûn: Huzuru sağlama.

Terakki: İlerleme, yükselme, gelişme.